

KISEBB TANULMÁNYOK

MAGYAR TÁRSADALOMFÖLDRAJZ – MINDINKÁBB ANGOLUL?

PROBÁLD FERENC

HUNGARIAN HUMAN GEOGRAPHY—INCREASINGLY IN ENGLISH?

Abstract

The globalized production of knowledge and the spread of scientometric standards have introduced new processes in the Hungarian sciences that have had different impacts on senior and junior generations of human geographers. Based on the comprehensive repository of Hungarian scientific works, the publication practices of eight leading geography professors born between 1934 and 1945 have been compared with those of 15 postdoctoral researchers with birth dates between 1978 and 1985. Members of the older generation began their careers mostly as high school teachers, and therefore they started to publish later and their international presence remained marginal. The overwhelming majority, and in some cases even all, of their papers appeared in Hungarian. Unlike them, members of the younger generation are familiar with the conditions of domestic and international competition and have fair English language skills. In response to the linguistic preference of academic governance, they are looking for English-language publication forums that can most easily be found among the mushrooming low or medium quality electronic journals in Hungary and in neighbouring countries. The proportion of English-language papers written by Hungarian human geographers is rapidly approaching fifty percent. This poses a threat to the future development of Hungarian academic language, and simultaneously fails to provide the right presence in the core of global academic life.

Keywords: globalization, academic governance, language of publications

Bevezetés – A globális tudomány és a nyelvi hegemonia

A 20. század folyamán a tudomány művelése minden korábbit messze meghaladó mértékben nemzetközivé vált, ami különösen a század utolsó évtizedében, az információs és kommunikációs technológiák ugrásszerű fejlődése nyomán vált szembevetővé. A 20. század közepétől a vezető szerep a világgazdaságban és – ezzel szoros összefüggésben – a tudomány területén is az Egyesült Államoké lett. Nemcsak új találmányok, elméletek, kutatási módszerek és eljárások terjedtek el onnan, hanem az amerikai tudomány műhelyeiben uralkodó magatartás, gondolkodásmód és szellemiség is világszerte uralkodóvá vált (CSABA L. et al. 2014). Az amerikai ihletésű neoliberais politika az ezredforduló táján úgyszólván mindenütt a mennyiségi adatokon nyugvó értékelést tette a tudománypolitika alapjává, ami az intézmények és kutatási projektek finanszírozását, valamint a kutatók személyes

előmeneteli lehetőségeit is meghatározza. A globalizáció folyamata egyértelműen az angolt emelte a nemzetközi *lingua academica* rangjára, ami együtt járt az angol nyelvű könyvkiadók, folyóiratok és tudományometriai források mind határozottabb hegemoniájával. Ezt jelzi, hogy 2014 végén a legátfogóbbnak tartott Ulrich's adatbázis nyilvántartása szerint a világ 28 100 lektorált tudományos folyóiratának valamivel több mint 4/5-e angolul jelent meg (WARE, M.–MABE, M. 2015). A nyelvi egyeduralom és a vele szorosan összeforrt globális minősítési rendszer igen hátrányosan érintette, többé-kevésbé periférikus helyzetbe szorította a nem angol nyelvű országok tudományos intézményeit és kutatóit, kiváltképpen a társadalomtudományok művelőit, akiknek vizsgálódásai és eredményei a természettudományokhoz képest kevésbé általánosíthatók, és erősen a helyi, regionális vagy nemzeti szintekhez kötődnek. Kritikus elemzők joggal kárhoztatták ugyan a „nyelvi imperializmust” (PHILLIPSON, R. 1992), a „publikációs

geopolitikát” (CANAGARAJAH, A. S. 2002) vagy a „neoliberális akadémiai kapitalizmust” (PAASI, A. 2005, 2015), ám ez a 20. század végére kialakult és megszilárdult helyzetet vajmi keveset változtatott.

A „nyugati” geográfia 1990 előtt csak tompítva, megsűrűve érezte hatását a hazai társadalomföldrajzban, amely prioritásait és elméleti alapjait tekintve kétségkívül különbözött a diszciplína fordulatokban gazdag angol-amerikai főáramától. Ez korántsem jelentett teljes elszigeteltséget, és a társadalmi háttér sajátjaiból s igényeiből fakadó „másságot” helytelen lenne egyszerűen elmaradottságnak minősíteni. A magyar geográfia képviselete azonban a nemzetközi tudományos szervezetekben és fórumokon aránytalanul szerény mértékű volt, és többnyire néhány, pozíciójánál, kiemelkedő teljesítményénél fogva prominens személyiségre korlátozódott. A rendszerváltozás egyrészt merőben új lehetőségeket nyitott a nemzetközi kapcsolatok kiépítésére és erősítésére, másrészt viszont a piaci elvű tudományirányítás a teljesítmények mennyiségi szemléletű értékelését átvéve és a „nyugati” országokhoz képest is túl mereven alkalmazva újfajta kényszereket és torzulásokat idézett elő (CSABA L. et al. 2014, KISS É. 2014). Ezek a változások természetesen eltérő módon érintették a különböző tudományágakat és intézményeiket, valamint a különböző korosztályokba tartozó kutatókat, egyetemi oktatókat is. Akik már pályájuk delelőjén vagy azon is túl jártak, azok nemzetközi kapcsolataikban, publikációs szokásaikban jóval kevésbé tudtak alkalmazkodni az új idők követelményeihez, mint az a fiatal nemzedék, amely már az ezredforduló után, angol nyelvtudással felvértezve és a különböző pályázati lehetőségeket jól ismerve lépett ki a tudomány nemzetközi színterére (GYURIS F. 2018).

Az alábbiakban adatok tükrében igyekszem összehasonlítani a közvetlenül történelmünk nagy fordulópontjai, 1945 és 1990 előtt született két társadalomföldrajzos nemzedék publikációs gyakorlatát, különös tekintettel a nyelvi arányok alakulására, ami a nemzetközi jelenlét egyik fokmérőjének tekinthető. Előbb azonban érdemes a 20. század korábbi évtizedeire vonatkozóan is áttekinteni, miként alakították a történelem sorsfordulója a magyar társadalomföldrajz nemzetközi kapcsolatainak a publikációkban is visszatükröződő mértékét és irányait.

Nemzetközi kapcsolatok a történelem sodrásában

Amint PAASI, A. (2015) találoán írja, bármily meglepően is hangzik, az 1960 előtti földrajztudomány bizonyos értelemben nemzetközibb volt a mostaninál. Akkoriban ugyanis a kutatók általában több idegen nyelven beszéltek vagy olvastak, s állandó figyelemmel kísérték tudományunk más országokban kibontakozó fejleményeit is, tehát az eszmék, gondolatok nem csupán egyetlen fő irányban áramlottak. Igaz volt e megállapítás a 20. század elején kibontakozó hazai társadalomföldrajzra (korabeli nevén emberföldrajzra) is, amely német, francia és – csekélyebb mértékben – angol-amerikai irányból is kapott impulzusokat. Az emberföldrajz és a hozzá sorolható szűkebb szakágak (etnikai földrajz, politikai földrajz, településföldrajz, gazdaságföldrajz) megerősödése és intézményesülése a két világháború közötti évtizedekre esett, amikor a trianoni diktátum revíziójának nagy nemzeti célkitűzéséhez jelentős részben a geográfia szolgáltatott – szükségképpen a nemzetközi színtéren is megjelenítendő – tudományos érveket. E rövid virágkorban a magyar földrajztudomány világszerte ismert és elismert vezéralakja a tudós politikus TELEKI PÁL (1879–1941) volt. TELEKI nem írt túl sokat, viszont öt idegen nyelven beszélt; mindaddig – sőt talán azóta sem – tartott magyar geográfus oly nagyszámú tudományos előadást és jelent meg rendszeresen olyan előkelő külföldi szakmai és politikai fórumokon, mint ő (FODOR F. 2006). Műveinek kevés tragikus halála előtt összeállított bibliográfiája (SÉDI L. 1939) 190 tételt tartalmaz, amelyek közül 25 Magyarországon, 16 külföldön jelent idegen nyelvű könyv, tanulmány vagy térkép. Angol, francia és német nyelvű közleményeinek száma csaknem azonos. Hasonlóan arányos megoszlás jellemzi FODOR FERENC 21 idegen nyelvű írását is. A korszak többi geográfusának műveiről nem készült átfogó összeállítás, de FODOR F. (2006) történeti monográfiájából kitűnik, hogy kisebb számban az emberföldrajz más hazai képviselői is publikáltak idegen nyelveken.

A második világháború és a német, majd szovjet megszállás, a hidegháború és a kommunista diktatúra közel negyedszázadig tartó elszigeteltségbe taszította a magyar kutatókat. A tudomány szovjet mintára történő átszervezése („gyarmatosítása”: GYÓRI R. 2011, „szovjetizálása”: GYÓRI R. – GYURIS F. 2012, 2015) különö-

sen kegyetlenül sújtotta a bűnösnek, reakciós-
nak és burzsoának bélyegzett emberföldrajzot,
amelynek helyébe a marxista-leninista ideológia
alapján álló, erősen alkalmazott jellegű gazda-
ságföldrajzot állították. Az emberföldrajz régi
képviselői teljesen kiszorultak a tudományos
közéletből, vagy – több-kevesebb kompromisz-
szum árán – annak peremére kényszerültek.
A külföldi publikációk lehetősége teljesen meg-
szűnt, sőt a geográfia hazai folyóiratának, a Föld-
rajzi Közleményeknek a kiadása is szünetelt
négy esztendőn (1949–1952) át. Jellemző, hogy
a magyar emberföldrajz legkiválóbb művelője-
ként ismert MENDŐL TIBOR (1905–1966) össze-
sített bibliográfiája csupán két idegen (német)
nyelvű tanulmányt mutat ki, mindkettőt 1945
előttről (BLAHÓ J. 2006). Életművének koronája,
az „Általános településföldrajz” 1963-ban csak
évekig tartó huzavona után, kis példányszámban
láthatott napvilágot. A nagyívű, úttörő jellegű
szintézis komoly nemzetközi érdeklődésre tart-
hatott volna számot, ám külföldön mégis ismer-
etlen maradt. Néhány évvel később e könyv
sorsa talán másként alakult volna.

Az MSZMP 1962 decemberében tartott VIII.
kongresszusa a pártállami diktatúra enyhültebb
korszakát nyitotta meg, ami a tudománypoliti-
kában is éreztette hatását. A felsőoktatásban
legalább formálisan eltörölték a származás sze-
rinti kategorizálást, és elismerve a rátermett-
ség s a tudás fontosságát, erősen kibővítették
a pártonkívüliekkel is betölthető pozíciók körét.
Az állam ösztönözni kezdte a nemzetközi tuda-
mányos kapcsolatok újjáépítését, és ettől fogva
részben a kiadókon, részben magukon a kutató
intézményeken keresztül pénzügyileg támogatta
a Kiadói Főigazgatóság előzetes engedélyéhez
kötött idegen nyelvű közlemények publikálását.
A gazdaságföldrajztól – így a Corvina Kiadó
által német, angol és orosz nyelven is megjelen-
tetett „Magyarország földrajza” című kismo-

nográfától – feltehetően a szocialista rendszer
imázsának javítását is várták.

Az új lehetőségekkel élve az egyetemeken egy-
más után indítottak általában évente megjelenő
idegen nyelvű periodikákat. Az *Acta Geogra-
phica Szegediensis* első száma – korát megelőz-
ve – 1955-ben jelent meg, ezt követte a címét
többször is kissé megváltoztató *Acta Geogra-
phica Universitatis Debreceniensis* (1963) és
az *Annales Universitatis Scientiarum de R.
Eötvös Nominatae, Sectio Geographica* (1964).
Ezeknek a kiadványoknak a cikkei igen válto-
zó színvonalúak voltak, és – a sok kívánnivalót
hagyó fordításokkal együtt – híven tükrözték
az egyetemeken kutatásra fordítható anyagi és
szellemi erőforrásainak szűkösségét. A debre-
ceni *Acta* nagy számban közölt magyar nyelvű
tanulmányokat is, a szegedi és a budapesti *Acta*
cikkeinek nyelvválasztását pedig nem valami-
féle elvi megfontolás, hanem sokkal inkább az
oktatók és az elérhető fordítók nyelvismerete
vagy egy-egy konferencia előadásainak az adott
számban lehozott anyaga határozta meg. Az
angol nyelv térnyerése már az 1960-as évektől
így is megfigyelhető (*1. táblázat*). Az egyetemi
kiadványoknak alig-alig volt külföldi visszhang-
juk, és az ezredforduló táján többnyire elhaltak,
vagy más, igényesebb publikációknak adták át
helyüket. Legfőbb hasznuk abban rejlett, hogy
könyvtárközi csere révén lehetővé tették a tan-
székek számára egy sor, egyébként elérhetetlen
„nyugati” folyóirat megszerzését.

A tudomány szovjet mintájú átszervezése
nyomán a kutatások súlypontja az egyetemekről
az MTA intézményeihez, a geográfia esetében
az 1951-ben (akkor még más néven, Földrajzi
Könyv- és Térképtár, majd Földrajztudományi
Kutató Csoport, 1967-től Intézet) létrehozott
Földrajztudományi Kutatóintézethez (FKI) ke-
rült. Az FKI 1964-ben egyszerre két angol nyelvű
kiadványsorozatot is elindított: a házilag sok-

1. táblázat – Table 1

A szegedi és a budapesti *Acta Geographica* cikkeinek nyelvi megoszlása
Distribution of ACTA Geographica studies by language

	Acta Geographica (Budapest)				Acta Geographica (Szeged)				
	1965– 1974	1975– 1984	1985– 1990	Összesen	1955– 1964	1965– 1974	1975– 1984	1985– 1990	Összesen
angol	40	72	17	129	6	33	59	27	125
német	30	35	4	69	17	21	6	5	49
orosz	21	19	18	58	2	1	30	12	45
francia	6	1	–	7	–	–	–	–	–

szorosított *Abstracts* egy-egy rövid tanulmányt, a *Studies in Geography in Hungary* pedig tematikus konferenciaanyagokat, ritkábban monográfiákat tett közzé. A „Studies” volt a 20. század utolsó évtizedeiben a magyar földrajztudomány külföldön viszonylag legismertebb, tartalmában és külsejében egyaránt igényes sorozata, amelynek szerkesztéséhez és terjesztéséhez az Akadémiai Kiadó biztosított professzionális háttérrel. Miután az angolul tudó hazai geográfusok száma elenyésző volt, a kiadványok szakmai szerkesztésében különösen fontos szerep hárult a nyelvismeretével és tudományos munkásságával egyaránt kiemelkedő két geográfusra, SÁRFALVI BÉLARA (1925–2000) és ENYEDI GYÖRGYRE (1930–2012). Mindketten kitűnő gimnáziumokban – SÁRFALVI a győri bencésekénél, ENYEDI a pesti piaristáknál – sajátították el széles körű műveltségük és nyelvtudásuk alapjait. SÁRFALVI BÉLA műveinek bibliográfiája (SZEGEDI N. 1995) összesen 130 tételt tartalmaz, melyeknek 40%-a idegen nyelven látott napvilágot. Idegen nyelvű publikációinak 73%-a angol, 15%-a német nyelvű volt, és háromnegyed részük hazai kiadványokban jelent meg.

ENYEDI GYÖRGY kivételes, egyedi jelenség a magyar földrajztudomány 20. századi történetében: ragyogó tehetsége és széles látóköre sokoldalú tudományos érdeklődéssel és nyelvtudással, az új gondolatokra való fogékonysággal, kitűnő előadó és kapcsolatteremtő készséggel, empátiával, finom humorral és eleganciával párosult. Műveinek bibliográfiája (SIMONFALV L.-NÉ – SZIRÁKI ZS. 2005, az MTMT adataival 2012-ig kiegészítve) nem kevesebb, mint 750 publikációt sorakoztat fel. Ezen belül a tudományos folyóiratokban vagy könyvfejezetekben közölt tanulmányainak száma 288; közülük 43% idegen nyelvű, s az utóbbiak csaknem kétharmada külföldön, javarészt igen rangos folyóiratokban, illetőleg kiadóknál jelent meg. Az idegen nyelvű tanulmányok 67%-a angol, 13%-a francia, 10%-a német. Ez a teljesítmény – különösen a hazai geográfiaián egy viszonylag kevésbé nyitott korszakában – mennyiségi és minőségi értelemben, valamint a nemzetközi fórumokon való megjelenés mértékét tekintve is teljesen egyedülálló.

Két nemzedék a publikációk tükrében

ENYEDI GYÖRGY volt valószínűleg az első geográfus, akinek teljes publikációs jegyzéke megtalálható a 2003-ban létrehozott *Magyar*

Tudományos Művek Tárában (MTMT). A nála fiatalabb kutatók számára már gyakorlatilag kötelezővé, a köztestületi tagság és a különféle pályázatok elemi követelményévé vált közleményeik feltöltése az MTMT-be, ami további vizsgálódásainkhoz jó alapot kínál.

A 2. táblázat az 1934 és 1945 között született, az ezredfordulón a hazai társadalomföldrajz élvonalát képező, a professzori és az akadémiai doktori címet elnyert nyolc geográfus publikációs tevékenységéről készült, amely összesen 2258 tételt (ún. rekordot) foglal magába. ERDŐSI FERENC (1934), FRISNYÁK SÁNDOR (1934), BELUSZKY PÁL (1936), BECSEI JÓZSEF (1937), TÓTH JÓZSEF (1940), PROBÁLD FERENC (1941), MÉSZÁROS REZSŐ (1942), SÜLI-ZAKAR ISTVÁN (1945). Az ebbe a nemzedékbe tartozó RÉTVÁRI LÁSZLÓ és BERÉNYI ISTVÁN adatai egyáltalán nincsenek, illetőleg csak hiányosan vannak meg az MTMT-ben, így munkáik nem szerepelnek a feldolgozásban. Ezek túlnyomó része tudományos folyóiratcikk és könyvfejezet; műfaji besorolásukra – amely az MTMT-ben igen bizonytalan alapokon nyugszik – nem voltam tekintettel. Amint a táblázatból kitűnik, a közlemények száma az 1990-es évektől jelentős emelkedést mutat, ami részben a szerzők életpályájának kiteljesedésével, részben a publikációs fórumok bővülésével és a több társszerző által jegyzett írások számának növekedésével magyarázható. Ez utóbbi jelenség a természettudományok publikációs gyakorlatának utánzása és a mennyiségi szemlélet eluralkodása folytán világszerte megfigyelhető. A Thomson Reuters SCI adatbázis teljes anyagában az egy cikkre jutó szerzők átlagos száma 1980 és 2011 között 2,5-ről 4,5-re nőtt, jöllehet a növekedés a társadalomtudományokban ennél sokkal lassúbb volt (WARE, M. – MABE, M. 2015). Nálunk a Földrajzi Közleményekben a 20. század közepén még csak elvétve akadt társszerzős írás, 2010 és 2015 között viszont egy-egy cikket már átlagosan két szerző jegyzett (GYURIS F. 2018). Ez a tendencia a vizsgálatunkba vont személyek esetében is tetten érhető, és a kutatási csapatmunka némi térnyerése mellett a teljesítménymérés fonák-ságaival is magyarázható. PAPP Z. (2012), majd CSABA L. et al. (2014) hiába javasolták az „osztatlan kreditek” helyett a társszerzős művek és idézeteik parciális figyelembe vételét a minősítési eljárások során, észszerű érvek hatástalannak bizonyultak.

Nemzedékemben az idegen nyelvű közlemények 12,4%-os és a külföldön megjelent publi-

kációk 5,7%-os aránya a vizsgált 45 év folyamán csak véletlenszerű, szabálytalan ingadozásokat mutatott (2. táblázat). A rendszerváltozást követő évtized átmeneti növekedése hamar lecsengett, tehát e generációnak a nemzetközi fórumokon való, egészében véve szerény mértékű jelenléte lényegesen nem változott. A nyolc vizsgált személy közötti különbségek se nagyok: az idegen nyelvű írások arányának legmagasabb értéke 18,0%, a külföldön megjelenteké 10,1%. Figyelmet érdemel viszont, hogy a mintában szereplő két professzor– mindkettő a hazai geográfiában általánosan elismert, iskolateremtő személyiség – egyetlen idegen nyelvű tanulmányt sem adott közre. Ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy a honi tájakhoz erősen kötődő

földrajzi kutatásaik célközönsége magyar lévén, eredményeik idegen nyelven való publikálása az utóbbi két évtizedben kialakult külső (akadémiai és egyetemi) kényszerek nélkül nem tűnt lényegesnek.

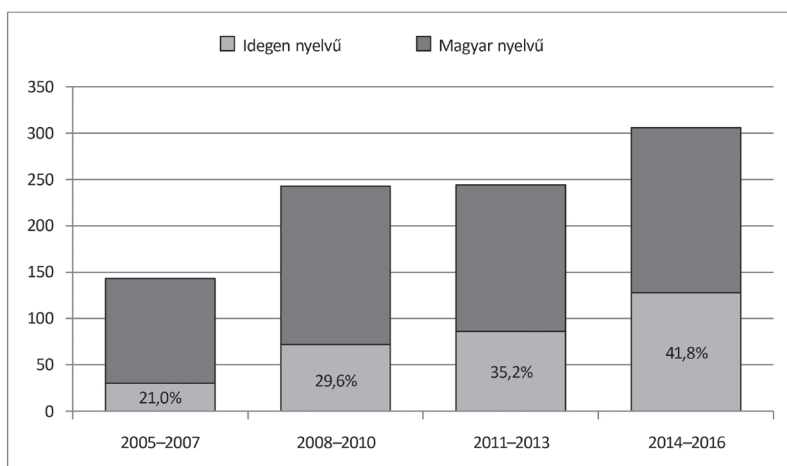
A publikációs gyakorlat változásának vizsgálatához összehasonlításként azt a nemzedéket választottam, amely iskoláit nagyrészt már a rendszerváltozás után végezte, és pályafutásának kezdeti éveit nagyjából hazánk EU-tagságának idejére esnek. A 15 fős mintába a társadalomföldrajznak azok a művelői kerültek be, akik 1973 és 1985 között születtek, 2017 előtt PhD fokozatot szereztek, tagjai az MTA köztestületének, és 2017-ben egyetemeken vagy kutatóintézetekben dolgoztak (1. ábra, 3. táblázat).

2. táblázat – Table 2

Az 1945 előtt született geográfus nemzedék publikációs tevékenységének időbeni alakulása az MTMT rekordok alapján

Temporal breakdown of publication activity of geographers born before 1945 by MTMT records

	1965– 1969	1970– 1974	1975– 1979	1980– 1984	1985– 1989	1990– 1994	1996– 1999	2000– 2004	2008– 2009	1965– 2009
Összes publikáció	97	125	187	241	215	265	362	397	369	2258
Hazai idegen nyelvű (%)	12,4	8,0	10,7	7,1	5,1	6,8	5,0	3,8	8,4	6,7
Külföldi idegen nyelvű (%)	5,2	1,6	5,3	3,7	4,2	7,9	8,3	7,1	4,1	5,7
Összes idegen nyelvű (%)	17,6	9,6	16,0	10,8	9,3	14,7	13,3	10,9	12,5	12,4

1. ábra Az 1978 és 1985 között született geográfus nemzedék publikációinak időbeni alakulása 2005–2016 között.

Forrás: szerk. PROBÁLD F.

Figure 1 Number and language of the publications of the generation born between 1978 and 1985) in years 2005–2016.

Source: ed. by PROBÁLD, F.

[MOLNÁR ERNŐ (1978), PIRISI GÁBOR (1978), REMÉNYI PÉTER (1978), HEGEDŰS GÁBOR (1979), JANKÓ FERENC (1979), KITANICS MÁTÉ (1979), PÉNZES JÁNOS (1980), KARÁCSONYI DÁVID (1981), KONDOR ATTILA CSABA (1981), PÁSZTOR ISTVÁN (1983), CZIRFUSZ MÁRTON (1984), DUDÁS GÁBOR (1984), BERKI MÁRTON (1985), FABULA SZABOLCS (1985), GYURIS FERENC (1985). A felsorolt kritériumoknak megfelelő három hölgy adatai nem szerepelnek a feldolgozásban, mivel publikációs tevékenységük a gyermekgondozás idején meg megszakadt.]

Az 1. ábra alapjául szolgáló részletes idősorok arról tanúskodnak, hogy a ma kutatóként dolgozó fiatal geográfusok jóval korábban és nagyobb számban kezdtek publikálni, mint az idősebb nemzedék, amelynek tagjai tanári diplomájukkal jobbára a közoktatásban kezdték pályájukat, és csak néhány év múlva kaptak állást felsőoktatási vagy tudományos intézményekben; ez a különbség azonban az életkor előrehaladásával csökken. Jóval nagyobb és fontosabb az az eltérés, amely a közlemények nyelvében és megjelenési helyében mutatkozik a két generáció között. A fiatalok körében az idegen (csaknem kizárólag angol) nyelvű publikációk aránya fokozatosan nő, és az utóbbi években átlagértéke meghaladja a 40%-ot. Egy-egy személy esetében előfordul 50%-os adat is, de még a minimum (16,4%) is az idősebb nemzedék körében megfigyelt csúcsértékhez áll közel. Ez örvendetes módon tükrözi, hogy a tudomány nemzetközi vérkeringésébe való bekapcsolódás, a külföldi konferenciákon vagy tanulmányutakon való

részvétel a fiatal geográfusok körében már természetesnek számít.

Van azonban az idegen nyelvű közlemények elszaporodásának más oka, némi árnyoldala is. Ez főként abból fakad, hogy az akadémiai doktori cím, a PhD és a habilitáció követelményeiben, valamint a hazai pályázatok elbírálásának szempontjai között egyre hangsúlyosabban szerepel az angol, sőt újabban a külföldön megjelent publikációk száma, amiben az egyes tudományágak sajátos jellege és szempontjai vajmi kevésbé tükröződnek. A társadalomföldrajz esetében például az MTA doktori eljárásának habitusvizsgálata során a pályázóval szemben támasztott követelmények jegyzékében legalább 40 teljes tudományos közlemény, illetőleg minimálisan 35 idegen nyelvű tudományos közlemény szerepel. Így elvileg az is elképzelhető, hogy magyar kutató kizárólag angol nyelvű írásokkal lesz az MTA doktora, ami a természettudományokban sem egyértelműen kívánatos, a társadalomföldrajzban pedig nyilván képtelenség. Az angol nyelv térnyerését fokozó *külső kényszer* példája az is, hogy a *Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal*, jóllehet a hivatal neve „nemzeti”, magyar nyelven gyakorlatilag nem fogad be pályázatokat.

A szakterület hagyományosan kialakult, észszerűnek tekinthető publikációs gyakorlatába való illetően beavatkozás, továbbá a mennyiségi mutatókhoz való rigorózus ragaszkodás természetesen kényszer szülte álmegoldásokhoz (is) vezet (3. táblázat). Ilyennek vélem a honi intézmények általa közelmúltban életre hívott

3. táblázat – Table 3
Az 1978 és 1985 között született geográfus nemzedék publikációs tevékenységének néhány jellemzője (2008–2017)
Characteristics of publication activity of geographers born between 1978 and 1985 (based on data 2008-2017)

	Rekordok száma	Rekordok aránya (%)
Összes publikáció	838	100,0
Hazai idegen nyelvű publikáció	129	15,4
Külföldi idegen nyelvű publikáció	192	22,9
<i>Idegen nyelvű publikáció összesen</i>	321	38,3
Publikáció a kelet-közép-európai térségben*	99	11,8
<i>Hazai és kelet-közép-európai idegen nyelvű publikáció együtt</i>	228	27,2
<i>Hazai és kelet-közép-európai publikációk aránya az összes idegen nyelvű publikációból</i>		71,0

* E tanulmány szempontjából ez a térség az Oroszországon kívül egykori szocialista országok területét jelenti. Megjegyzés: Az MTMT-ből való letöltés időpontja 2017 szeptember 1., tehát az utolsó év anyaga nem teljes.

elektronikus vagy nyomtatott periodikák, valamint konferenciakötetek nem csekély részét, amelyek hazai tárgyú kutatásokról angol – gyakran kellően nem ellenőrzött, hibás angol – nyelven számolnak be. Ezek a kiadványok a nagy nemzetközi referencia-adatbázisokban nem szerepelnek, és így hatásuk, idézetségük elenyésző, éppen ezért általában a szerzők se itt közlik legfontosabb eredményeiket. Hasonló okokból ugyanilyen vegyes minőségű folyóiratok a szomszédos államokban is létrejöttek, bőséges teret kínálva egyebek közt magyar kutatók angol nyelvű „nemzetközi” publikációinak is. Ez persze – ha a tudományos együttműködés egyik lépésének tekintjük – kedvező változás az 1990 előtti kölcsönös bezárkózáshoz képest, az viszont legalábbis elgondolkodtató, hogy a fiatal nemzedék idegen nyelvű társadalomföldrajzi közleményeinek 71%-a ebben a sajátos *kelet-közép-európai publikációs térben* lát napvilágot – a magyar kutatóknak térségünk más országaiban közölt írásaiból mintegy harmadrész Románia idegen nyelvű folyóirataira jut, utána Lengyelország (12%) és Szerbia (10%) a legnépszerűbb –, és fele ennyi se jut belőlük a világ többi részén megjelenő, valószínűleg rangosabb fórumokra.

Záró gondolatok

A tudomány vérkeringésébe való bekapcsolódás, a nemzetközi színterén való aktív jelenlét minden kutató elemi érdeke, bármi legyen is szakterülete; ehhez pedig minőségi folyóiratokban megjelenő angol nyelvű publikációkra van szükség. Az idegen *lingua academica* kizárólagos uralma azonban még a legkeményebb természettudományokban sem helyeselhető, mert a nemzeti szaknyelv elsatnyulásához, elszegé-

nyedéséhez vezetne, holott annak folyamatos fejlesztése, korszerűsítése az eredményes köz- és felsőoktatás előfeltétele (GLATZ F. 1999, KISS J. 2009). Az igényes idegen nyelvű megnyilvánulás sem alapulhat máson, mint a kiművelt anyanyelvi kifejezőkészségen, ahol minden egyes szó vagy kifejezés árnyalatait is érzékeljük (CSABA L. et al. 2014).

Azokban a tudományágakban, amelyeknek kutatási témái és eredményei erősen hazánkhoz kötődnek – és ezek közé tartozik a geográfia is – a magyar nyelv uralkodó szerepének már pusztán „piaci” megfontolásokból is fenn kellene maradnia. A nemzetközi aktivitás és a hazai kutatások, az angol és a magyar nyelv közötti érzékeny egyensúly helyes arányát nem könnyű meghatározni. A fiatal geográfus nemzedék publikációiban kimutatott *tendenciából* azonban arra lehet következtetni, hogy ez az egyensúly a magyar nyelv rovására megbillenni látszik. Ennek oka nem spontán folyamatokban, hanem számos mellékhatást, torzulást kiváltó *külső tudománypolitikai kényszerekben* keresendő. Ha már a tudományos minősítés rendjét egy szakmai közösség józan értékítéletén túl számszerű követelmények merev keretei közé kell szorítani, akkor logikus és indokolt lenne a magyar nyelvű publikációk arányát és számát is előírni.

Az akadémiai törvény első, bevezető mondata így hangzik: „A Magyar Tudományos Akadémiát a nemzet a magyar nyelv ápolására, a tudomány szolgálatára hozta létre”. A célkitűzés első felét sem lenne szabad szem elől téveszteni!

PROBÁLD FERENC
 ELTE TTK Regionális Tudományi Tanszék,
 Budapest
 probald.ferenc@gmail.com

IRODALOM

- BLAHÓ J. 2008: Mendől Tibor életútja. – In: BLAHÓ J.–TÓTH J. (szerk.): Tanulmányok Mendől Tibor születésének 100. évfordulójára. Mendől Tibor Centenárium Emlékbizottság, Orosháza–Pécs. pp. 4–21.
- CSABA L.–SZENTES T.–ZALAI E. 2014: Tudományos-e a tudománymérés? Megjegyzések a tudánymetria, az impakt faktor és az MTMT használatához. – Magyar Tudomány 175. 4. pp. 442–466.
- CANAGARAJAH, A. S. 2002: Geopolitics of academic writing. – University of Pittsburgh Press, Pittsburgh. 332 p.
- FODOR F. 2006: A magyar földrajztudomány története. – MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest. 820 p.
- GLATZ F. 1999: Tézisek a magyar nyelvről. – In: GLATZ F. (szerk.): A magyar nyelv az informatika korában. Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián 7. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. 195 p.
- GYÓRI R. 2011: A múlttal való tudományos leszámolás – Eötvös collegista geográfusok az 1950-es években. – In: HORVÁTH L.–LACZKÓ K.–TÓTH K. (szerk.): Lustrumpp. Typotex – ELTE Eötvös Collegium, Budapest. pp. 288–311.

- GYÓRI R.–GYURIS F. 2012: The sovietisation of Hungarian geography, 1945–1960. – *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft* 154. Wien. pp. 107–128.
- GYÓRI R.–GYURIS F. 2015: Knowledge and power in sovietized Hungarian geography. – In: MEUSBURGER, P.–GREGORY, D.–SUARSANA, L. (szerk.): *Geographies of knowledge and power*. Springer, Dordrecht. pp. 203–233.
- GYURIS F. 2018: Problem or solution? Academic internationalisation in contemporary human geographies in East Central Europe. – *Geographische Zeitschrift* 106. 1. pp. 38–49.
- KISS É. 2014: A tudományos minősítés és tudományos teljesítményértékelés nemzetközi tapasztalatai társadalomföldrajzi nézőpontból. – *Földrajzi Közlemények* 138. 3. pp. 241–250.
- KISS J. 2009: A tudományos nyelvek, az anyanyelv és az értelmiségi elit. – *Magyar Tudomány* 170. 1. pp. 67–74.
- PAPP Z. 2012: Miért nem használunk frakcionális mutatókat a tudományos tevékenység értékelésére? – *Magyar Tudomány* 173. 4. pp. 472–479.
- PAASI, A. 2005: Globalisation, academic capitalism, and the uneven geographies of international journal publishing spaces. – *Environment and Planning A* 37. 5. pp. 769–789.
- PAASI, A. 2015: Hot spots, dark-side dots, tin pots: the uneven internationalism of the global academic market. – In: MEUSBURGER, P.–GREGORY, D.–SUARSANA, L. (szerk.): *Geographies of knowledge and power*. Springer, Dordrecht. pp. 247–262.
- PHILLIPSON, R. 1992: *Linguistic imperialism*. – Oxford University Press, Oxford. 365 p.
- SÉDI K. 1939: Gróf Teleki Pál irodalmi munkássága. – *Földrajzi Közlemények* 67. 4. pp. 516–525.
- SIMONFAI L.–NÉ–SZIRÁKI ZS. 2005: Enyedi György műveinek bibliográfiája. – MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs. 74 p.
- SZEGEDI N. 1995: Sárfalvi Béla publikációinak jegyzéke. – In: PROBÁLD F. (szerk.): *Pro Geographia Humana*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. pp. 169–176.
- WARE, M.–MABE, M. 2015: The STM report. An overview of scientific and scholarly journal publishing. – *International Association of Scientific, Technical and Medical Publications*. The Hague. 180 p.